

‘De Brand’: bij velen bekend, door weinig gekend

JOHANNES BRANDSMA (1957-2023)

Rynk Bosma

Donderdag wordt in besloten kring afscheid genomen van Johannes Brandsma. *Friesch Dagblad*-journalist Rynk Bosma, een vriend van ‘De Brand’, zette zijn gedachten op papier.

Denken aan de grootste allround kaatser aller tijden, Johannes Brandsma, op de dag van zijn crematie. Dan komen onwillekeurig zwart, wit en grijs naar boven als de kleuren die bij hem pasten, als mens en als kaatser. Als kaatser deed hij met zijn zwarte haardos de bijnaam ‘swarte Jehannes’ van zijn vader Johannes Brandsma alle eer aan.

De laatste jaren overheerste de kleur grijs, zonder dat het zwart helemaal uit zijn haar was verdwenen. Maar het grijs domineerde niet alleen zijn haar, maar ook zijn denken als de kleur van de nuance zonder de betekenis van saai. Zwart was ook de kleur van zijn denken, het was in een ver verleden vaak of zwart of wit, een tussenweg bestond niet voor Johannes.

Merkwaardige voorgeschiedenis

De eerste ontmoeting was in 1990 in Bitgum op de Van Aismadag. Het was een ontmoeting met een merkwaardige voorgeschiedenis. Ging als toeschouwer al jaren naar het kaatsen zonder ooit direct contact te hebben met de kaatsers, met uitzondering van Jarich van der Veen dan.

Het jaar 1990 zal altijd gebeiteld staan in de woorden verdriet en vreugde in familieverband. Het jaar 1990 zou ook het jaar zijn van zijn afscheid als kaatser in Fryslân. De voorgeschiedenis van die ontmoeting lag in de PC van dat jaar. Het zou de laatste PC van Johannes Brandsma zijn en hij verdween na uitschakeling in de tweede omloop geruisloos van het veld. De grootheid onder de kaatsers had in 1987 het

publiek er tijdens de PC op geattendeerd dat zijn voormalige maat Johannes van der Meij zijn laatste PC kaatste. Van der Meij ging in de tweede omloop ten onder tegen de latere winnaars Peter Rinia, Johannes Brandsma en Tunno Schurer. Kennelijk had de net uit België teruggekeerde Johannes iets geleerd van de manier waarop de Belgen met hun helden omgaan. Want na het verlies van Van der Meij had Johannes de hand van Van der Meij gepakt en die omhooggestoken in een gebaar naar het publiek. De ‘guodlike’ opslager uit Menaam kreeg een passend en dus daverend applaus als afscheid, een pleister op de wonde dat hij die PC nooit wist te winnen.

Toen Johannes het in 1990 in de tweede omloop met de maten Sake Saakstra en Germ Okkinga verloor van de winnaars van 1989: Joop Bierma, Sake Porte en Hotze Rusticus, was er niemand die hem zijn verdiende laatste applaus gaf, terwijl toen al bekend was dat hij zou stoppen. Met als mooi detail het verhaal: „Germ Okkinga hat de iennige keatser west dy’t my dien jûn hat. Ik wit it noch goed, wy sieten yn in hûske yn België en Germ sei tsjin my: ‘Wy moatte mar even in slach om’. Doe hat hy my dien jûn en hy hie gelyk. Wy wienen twa keningen yn ien perk, woenen beiden sjen litte wa’t de bêste wie. Eins wienen wy elkoars konkurrinten yn it perk en soks wurket net.”

Een ingezonden stuk

Na dat qua eerbetoen armzalige afscheid op de PC van 1990 schreef ik een ingezonden stuk in de *Leeuwarder Courant* met de sarcastische titel

PC-mearke. De toenmalige hoofdredacteur en schrijver van het prachtige boek *Kening op sokken*, Hylke Speerstra, vond dat er iets moest gebeuren om dat gebrek aan eerbetoen toch nog te compenseren. Er moest een afscheidspartij komen, want niet alleen Johannes zou stoppen, ook Sake Saakstra en Wiep van Wieren namen afscheid. Met dank aan de *Leeuwarder Courant*, op initiatief van Speerstra, volgde toen een onvergetelijk afscheid voor de drie kaatsers, met ruim 1500 toeschouwers. „Der wienen minsken dy hienen de trienen yn ‘e eagen’”, zo herinnerde Johannes zich later.

Johannes zelf achterhaalde via de krant mijn adres om een kaart met eigen actiefoto te sturen naar aanleiding van dat ingezonden stuk. Met de tekst: ‘Als er maar een zo denkt ben ik al tevreden’. Die voorgeschiedenis was de aanleiding voor die ontmoeting in Bitgum. Hij verbaasde zich er toen vooral over dat iemand die zo’n groot verlies had geleden zich druk kon maken over iets triviaals als een afscheid op de PC.

Het zwart-witdenken van toen

Dat tekende een beetje het zwart-witdenken van de Johannes van toen. Hij had niet het vermogen om te bedenken dat verdriet en rouw bijna altijd een uitweg zoeken in afleiding. Je richten op relatief trivia-

le zaken die je een poosje afleiden. Die ervoor zorgen dat je emotioneel op zoek bent naar een lichtstraal of een vorm van hoop die je moed geven om verder te gaan met je leven. Hij begreep om die reden veel later ook niet dat heit Siebe Sijpersma in de kaatser Johannes Brandsma het alternatief vond om het verlies van zijn eigen zoon en ook alleskunner Hidde Sijpersma in 1971 wat draaglijker te maken.

In dat zwart-witdenken ontbrak nog het mededogen en begrip dat hij later zo veel had. Johannes vergat wel eens de reikwijdte van zijn soms te ongenueanceerde en daarom harde uitspraken. Niet iedereen in de kaatswereld begreep altijd dat hij heel veel verpakte als grap. Maar het was wel Johannes Brandsma die het zei. En dat werd onthouden en daarvoor groter gemaakt dan het verdiende. Te vaak noemde hij een kaatser die hij niet goed vond ‘in ledekeatser’ en even zo vaak zei ik later tegen hem dat hij dat niet zo moest zeggen. Dat het beledigend en kwetsend was en dat mensen het wel onthielden, ook al hanteerde hij het vaak als een grap in de overdrijving.

‘Alles of neat’

Johannes had ook met betrekking tot zijn eigen kaatsen de opvatting van ‘alles of neat’. Of op topniveau meedoen om de prijzen of stoppen

**Johannes
achter-
haalde via
de krant
mijn adres
om een
kaart met
eigen
actiefoto te
sturen**

Johannes Brandsma (rechts) is uitzinnig van vreugde nadat hij in 1988 voor de vierde maal de PC heeft gewonnen. Links Peter Rinia. Foto: archief LC

nes. Het was ook het begin van een tijd dat 'wy ús by elkoar thús fielden'. Wij deelden een gemeenschappelijke onzekerheid die maakte dat je elke ochtend de horde van een denkbeeldige drempel moest nemen om moed te verzamelen voor weer een nieuwe dag. Een onzekerheid die Johannes op de kaatsvelden goed wist te verbloemen als entertainer die qua humor niet altijd werd begrepen omdat hij als grap vaak precies het omgekeerde zei van wat hij bedoelde.

Dat die vijf jaar durende verhouding met Janny van der Meer in twintig minuten werd beëindigd heeft Johannes veel pijn gedaan. Vooral omdat hij lange tijd niet wist wat de reden was. Het intensiverde onze verhouding, niet zelden urenlang via de telefoon. Op zoek naar een verklaring voor die plotselinge breuk. Inmiddels is die vraag wel te beantwoorden, de ernstig zieke Janny wist dat zij niet lang meer had te leven en dat verdriet wilde zij Johannes niet aandoen, zoals Johannes het zijn eigen kinderen niet wilde aandoen om tijdens zijn depressie eerder uit het leven te stappen.

Een man van de nuance

Johannes werd een man van de nuance. Over het PC-verlies van 1981 zei hij dat hij de hoofdschuldige was en niet Reinder Triemstra of Johannes van der Meij. „Ik hie it oernimme moatten, ik wie ommers de bêste.” Het was in die vijf jaar tussen 1980 en 1984 zijn gelukkigste periode. „Ik wie baas op it fjild, se dienen wat ik sei.” Met het prachtige verhaal van de nuance in Bitgum op de zaterdagpartij. Johannes stond in de finale met de zachtmoedige opslager Yde Haarsma en diens tegenpool in alles Henk Leeuwen. Leeuwen had nog nooit in Bitgum gewonnen en de formatie behaalde een moeiteloze voorsprong van 5-1. Maar het werd 5-2 en 5-3, het altijd bezwete hoofd van Leeuwen commandeerde op zijn Bildts: 'Hannes hier komen'. En 'Yde hier komen'. Hij pakte de bal uit handen van de schuchtere Haarsma en duwde die bal in handen van Johannes: 'Dou slaast nou op'. „En dat dienen wy, want wy wienen beide wat bang foar Henk.”

Vandaag in besloten kring wordt er nog één keer geluisterd naar de op papier gezette woorden van Johannes Brandsma over zijn eigen leven. Zo wenste hij afscheid te nemen, „Koart, it moat net in te lange tekst wurde”, zo zei hij. Dochter Bianca wist dat wel: „Mijn vader deed altijd alles het liefst alleen.”

Alleen zullen de broers Lieuwe en Pieter zich zeker voelen als de PC weer komt. En opnieuw zal Lieuwe vier kaarten bestellen zoals in andere jaren. „Sa lang as ik libje sil ik fjouwer kaarten bestelle en sil dat plak fan Jehannes leech bliuwe.” Een eerbetoon aan de broer die bij tegenspoed of ziekte altijd attent een kaartje stuurde aan mensen. Die Durk Gjaltema uit Peins een gouden horloge gaf omdat Gjaltema nog nooit als kaatser een gouden horloge had gewonnen. Een grootheid op het kaatsveld, voor mij was hij als mens toch net even groter. Als mens en kaatser zal hij tot het eigen einde meereizen. 'De Brand': bij velen bekend, door weinigen gekend.

en nooit weer een bal aanraken, 'want ik wol my net ergerje oan mysels'. Als balsporter stelde hij hoge eisen aan eigen kunnen. En dat hij een balsporter was, bewees het volgende verhaal. Hij gaf ooit een poosje tennisles en nam om die reden les. „De opslach is by it tennis hiel lestich. Krige les fan in learaar en ik die de opslach net goed. Dy man frege my: 'Van wie heb jij les gehad?' Ik sei fan gjinien, mar dat leauwde hy net.”

Een grap is pas een grap als de ander het ook opvat als grap. In dat zwart-witdenken van Johannes paste toen ook de opvatting dat mensen met een depressie zich aanstelden, dat die mensen zichzelf 'in skop ûnder de kont' moesten geven zoals hij in dat prachtige interview in 2019 in het *Friesch Dagblad* aan Edward Jorna vertelde. Maar op dat moment al met de nodige verwondering dat hij ooit zo dacht. Want het leven had hem inmiddels anders geleerd. Het leven had hem deemoediger en kwetsbaarder gemaakt door de scheiding van Janny.

De scheiding van zijn eerste, grote liefde deed pijn, meer dan hij ooit had kunnen bevroeden. In maatschappelijk opzicht was Johannes lange tijd dolend, hij had geen idee welke kant het op moest. Voor make-laar in huizen was hij naar eigen zeggen niet zakelijk genoeg, ook al

kreeg hij alle vrijheid van de voormalige kaatser André Roosenburg. Ook hier ontbreekt de anekdote niet: „Der kaam ris in frou as klant by my op kantoor. Oan de muorre hong in aksjefoto fan my. Dy frou sei: 'Met die man wil ik wel een afspraakje.' Sy wiisde nei de foto. Hie net troch dat ik it wie.”

De man achter het bureau en de man op de foto, dezelfde personen maar toch heel anders. Dat kun je ook zeggen van de laatste tien jaren van Johannes. Zijn denken veranderde van zwart-wit naar het grijs van de nuance. De nuance van het meer begrijpen, meer begrip hebben voor het anders zijn van de medemensen en bovenal anders aankijken tegen de jaren dat hij kaatste. En dat begon toen zijn vrouw Janny hem verliet en een Johannes achterliet die zich vooral zorgen maakte over zijn iet-wat verlegen, voormalige vrouw.

Depressie

De depressie diende zich aan bij een man die nooit had gedacht dat hem dit zou overkomen. Een depressief man die zich verschool in het pak van een clown, de rol die de wereld van hem kende. Tot Janny van der Meer in zijn leven kwam, de zuster van PC-winnaar Thom van der Meer. Een immer vrolijke vrouw die eigen gezondheidszorgen ondergeschikt maakte aan het welzijn van Johan-